

Constantijn Huygens' Zeeuwse debuut. Ongeduld en overvloed

Ad Leerintveld

Samenvatting

Huygens' correspondentie maakt duidelijk waarom hij met zijn beroemde gedichten *Batava Tempe* en *'tCostelijck Mal* in 1622 in Middelburg debuteerde. Op verzoek van Jacob Cats stuurde Huygens ze hem toe ter opneming in de bloemlezing de *Zeeusche Nachtegael* (1623). Wegens te veel kopij hiervoor en Huygens' ongeduld verschenen ze eerder apart.

Abstract

Huygens' correspondence makes it clear why he made his debut in Middelburg in 1622 with his famous poems *Batava Tempe* and *'tCostelijck Mal*. At his request, Huygens sent them to Jacob Cats for inclusion in the anthology *Zeeusche Nachtegael* (1623). Due to too much copy and Huygens' impatience, they previously appeared separately.

In zijn embleembundel *Silenus Alcibiadis sive Proteus* (Middelburg, Hans van der Hellen, 1618) laat Jacob Cats, in zijn gedicht 'Aende Zeeuwsche Jonck-vrouwen', Cupido vragen waarom het werk van Zeeuwse dichters in portefeuille blijft:

Ick weet dat Zeelant is vol gheesten, vol verstanden,
Maer wat er yemant schrijft, dat sluit men als in banden,
Den nacht bedeckt u werck, en niemant macht eens sien.
(Luijten, 1996, I, p. 21, r. 93-99)

De gebroeders Jan en Adriaen Pietersz. van de Venne pakken de handschoen op. Zij bereiden de fraaie bloemlezing de *Zeeusche Nachtegael* voor, waarin Zeeuwse dichters laten zien dat ook zij kunnen zingen en niet alleen als kikkers kwaken, zoals men in Holland denkt (Fig. 1).

Jacob Cats, eerder pensionaris in Middelburg, blijft ook vanuit Dordrecht, waar hij begin 1623 tot pensionaris is benoemd, bij de voorbereidingen betrokken (Koppenol,

2023). Dat blijkt onder meer uit zijn correspondentie met Constantijn Huygens.¹

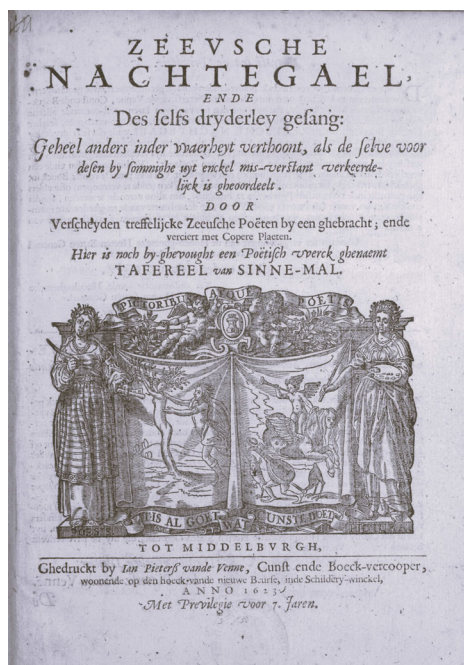


Fig. 1: *Titelblad van de Zeeusche Nachtegael (1623). Den Haag, Koninklijke Bibliotheek | nationale bibliotheek van Nederland.*

1. CATS, HUYGENS EN *BATAVA TEMPE*

In een brief van 25 oktober 1621 laat Cats aan de jonge Constantijn Huygens zijn bewondering blijken voor een Latijns gedicht dat hij van hem heeft gelezen. In hetzelfde schrijven vraagt hij Huygens namens zijn Zeeuwse ‘patroni’ om een bijdrage voor een Zeeuwse bundel, liefst iets in het Nederlands. Ze worden op hun wenken bediend. Al op 24 november 1621 stuurt Huygens Cats en zijn opdrachtgevers *Batava Tempe*, zijn loflied op het Voorhout van Den Haag gedurende de vier seizoenen, dat hij op 17 november heeft voltooid (Leerintveld, 2001, II, p. 246-252). In de begeleidende brief laat hij weten dat hij bang is dat zijn gedicht niet in de smaak zal vallen. Hij denkt dat het mis-

¹ Huygens’ correspondentie is op correspondent en datum doorzoekbaar op: <<https://resources.huygens.knaw.nl/briefwisselingconstantijnhuygens>> [14 mei 2024]. Ik citeer mijn vertalingen uit het Latijn en Frans.

schien te weinig serieus of te wijdlopig is. Als dat zo is, kan hij dat billijken. Hij vraagt of ze het in dat geval heel snel terug willen sturen, zodat hij het in Holland kan laten drukken en het niet blijft liggen. Cats antwoordt op 16 december:

Uw kersverse en speelse en toch ook stekelige gedicht, zeer befaamde man, is hier met genoeg en met de diepste en de hoogste bewondering door ons en anderen gelezen en herlezen. U onthoudt toch niet de Bataven, en uw en onze Zeeuwen die honing?

De Zeeuwen willen in zijn gedicht op de geëigende plaatsen gravures van de vier jaargetijden invoegen. Die gravures vindt Huygens, die inmiddels met een gezantschap in Londen verblijft, niet nodig. ‘We moeten niet denken dat onze misbaksels een aanplant nodig hebben’, schrijft hij aan zijn broer Maurits. Als de Zeeuwen dat toch willen, moeten ze hun gang maar gaan ‘omwille van de lezer en om de sier’. Op 9 januari 1622 laat Huygens trots aan zijn ouders weten dat Cats hem om een tweede bijdrage voor hun bundel heeft gevraagd. Op 20 februari dankt Huygens Cats voor de lovende woorden over *Batava Tempe* en informeert hij naar de deadline voor zijn tweede gedicht. Cats antwoordt op 5 maart dat er nog tijd genoeg is om dit aan *Batava Tempe* toe te voegen.

2. 'TCOSTELIJCK MAL

Op 22 maart zendt Constantijn Huygens dit tweede gedicht naar Cats.² Het is een satire geworden op de kostbare gekte van de mode. En als de Zeeuwen menen dat ook aan dit gedicht een afbeelding vooraf moet gaan, dan vindt hij dat best. Voor de titelplaat van zijn satire heeft hij – in een postscriptum bij de brief – wel een suggestie:

Naar mijn mening zou een afbeelding van de eerste ouders heel goed de titelpagina van mijn werkje kunnen vullen, zó, dat zij ieder apart zich wendend tot het nageslacht van de eigen kunne van wie wij de kleedgewoonte beiderzijds [*namelijk van de man en de vrouw, AL*] hebben beschreven, overvallen kunnen lijken door de grootste verbazing of afschuw.

² Ik volg voor de titel de spelling in de eerste druk. Zie voor varianten Leerintveld 2002, II, p. 319.

Hierna blijft het stil. Op 8 mei vraagt Huygens Cats ongeduldig of zijn zending wel is aangekomen. Aan zijn ouders verklaart hij een maand later de reden voor de vertraging: Cats wacht op de gravures voor de illustraties. En nog steeds in het ongewisse over de publicatie van zijn gedichten, schrijft hij op 28 juli: ‘Wat als die Antwerpse plaatsnijder [*Johannes Gelle, (circa 1590-1624), AL*] nooit ophoudt met zijn getalm, wat denkt u dan te doen met ons Tempe en onze satire, hooggeachte Cats. Ze zullen toch niet als oud werk het licht zien?’

3. DE ZEEUSCHE NACHTEGAEL

Op 22 juli 1622 krijgt Jan van de Venne het octrooi op de *Zeeusche Nachtegael* en Huygens’ *Batava Tempe* en *’tCostelijck Mal*. In het octrooi worden de titels apart genoemd. Dan, een week vóór Huygens’ bezorgde brief, is dus al duidelijk dat er voor Huygens’ gedichten geen plaats meer is in de bloemlezing. Wat is namelijk het geval? In de zomer van 1622 ontvangen Cats en anderen in Zeeland de door hen zeer bewonderde dichteres Anna Roemersdochter Visscher. Ze fêteren haar en heten haar welkom met gedichten. De ‘tiende muze’ komt naar Zeeland! De Zeeuwen laten zich deze kans om haar als hun ambassadrice in te zetten niet ontnemen. De oorspronkelijke opzet van de bloemlezing wordt omgegooid. Ging de eerste afdeling, de *Minnesang*, in de oorspronkelijke opzet vooral over Cupido en de liefde, na Anna’s vertrek op 11 juli 1622 wordt in dit deel plaats ingeruimd voor de Zeeuwse welkomstgedichten en Anna’s antwoord daarop. Dit neemt nogal wat tijd in beslag. Nog in de zomer van 1623 stuurt Anna gedichten aan Cats, die hij opneemt in de bundel. Anna roemt in een van deze gedichten de Zeeuwen als alchemisten omdat ze kikkers, die ‘kik, bor kik, kik, kik’ zeggen, veranderen in een nachtegaal. In een ander vers blijkt ze ongeduldig omdat in de zomer de *Nachtegael* nog niet verschenen is (Schenkeveld-van der Dussen & De Jeu, 1999, p. 120-130). De *Zeeusche Nachtegael* verschijnt uiteindelijk in het najaar van 1623. Het is waarschijnlijk het eerste boek dat Jan Pietersz. van de Venne drukt in de ‘Schildery-winckel’ die hij samen met zijn broer Adriaen in Middelburg drijft (*Zeeusche Nachtegael*, 1982; Van Vaeck, 1992). Het gedicht dat de bundel oorspronkelijk zou openen, de *Middelburchse Lauwer-hof* van Adriaen van de Venne, verdwijnt uit de *Nachtegael*. Het wordt het eerste gedicht in *Tafereel van Sinne-mal* dat in 1623 ook bij broer Jan van de pers komt (Van Vaeck, 1989).

4. HUYGENS APART

Ook Huygens' *Batava Tempe* en 't*Costelijck Mal* passen niet meer in de bloemlezing. Ze worden, waarschijnlijk op aandringen van Cats, nog in 1622 voor Jan Pietersz. van de Venne gedrukt door Hans van der Hellen te Middelburg (Fig. 2). Huygens' ongeduld mist zijn uitwerking dus niet. Er is één plaats in de oorspronkelijke opzet van de *Zeeusche Nachtegael* die verraadt waar 't*Costelijck Mal* had moeten staan. Dat zijn de regels:

Als Adam heeft gespit; en Eva molck, en span
Waer vond' men doen de pracht van Vrou, en Edelman?
(*Zeeusche Nachtegael*, 1982, p. 272; Leerintveld, 2001, II, p. 31)

Adriaen van de Venne heeft via Cats Huygens' suggestie ontvangen, uitgetekend en door Gelle laten graveren. Voor de duidelijkheid noteert Van de Venne achterop zijn tekening de aanwijzing: 'eva spint' en 'adam spit' (Bleyerveld, 2021, p. 24-31).

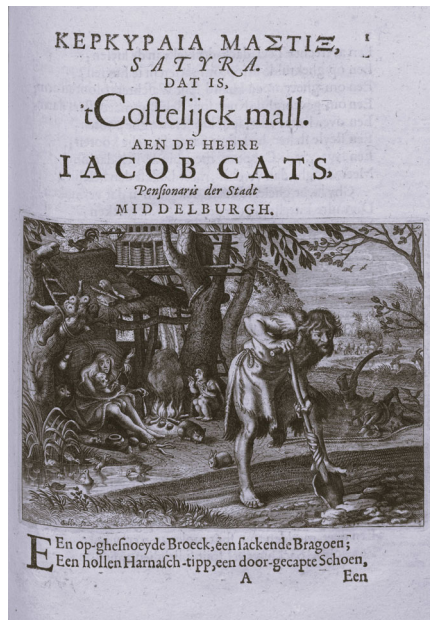


Fig. 2: Joannes Gelle naar Adriaen van de Venne, gravure, titelprent voor Constantijn Huygens, 't*Costelijck Mal*, Middelburg, gedrukt bij Hans van der Hellen voor Jan Pietersz. van de Venne, 1622. Den Haag, Koninklijke Bibliotheek | nationale bibliotheek van Nederland.

Al in het jaar van verschijnen van de *Nachtegael* herdrukt Jan Pietersz. van de Venne op zijn eigen pers de twee gedichten van Huygens (Fig. 3). Op de titelpagina verschijnt de aanbeveling ‘Hier kan by-gevoeght werden de Zeeusche Nachtegael, ende Tafereel van sinne-mal.’ Kopers uit die tijd hebben deze aanbeveling opgevolgd. Er zijn banden bekend waar deze boeken bij elkaar zijn ingebonden (Schenkeveld-van der Dussen, 1969).



Fig. 3: Titelpagina van de tweede druk van Constantijn Huygens, 'tCostelijck Mal. Middelburg, gedrukt bij Jan Pietersz. van de Venne 1623. Gent, Universiteitsbibliotheek.

Overigens is Huygens niet blij met deze herdruk. Hij is er niet in gekend en heeft geen gelegenheid gehad drukfouten te verbeteren. Toch dankt hij in 1625 in zijn eerste, strikt onder eigen toezicht gedrukte verzamelbundel *Otorum libri sex* zijn ‘vrinden in Zeeland’ omdat ze zijn ‘misvallen grillen Med’ gevroevrouwt’ hebben (*zijn mislukte gedichten mede kraamhulp hebben gegeven*) (Leerintveld, 2001, I, p. 345, r. 42-43). Wegens zijn ongeduld en de overvloed aan kopij voor de *Zeeusche Nachtegael* debuteert de Haagse dichter in Zeeland, een jaar vóór het verschijnen van de bloemlezing. Een Zeeuwse nachtegaal is hij niet geworden.

Over de auteur

Ad Leerintveld studeerde historische Nederlandse Letterkunde en Boekwetenschap. Hij was tot zijn pensionering in 2017 als conservator werkzaam in de Koninklijke Bibliotheek, de nationale bibliotheek van Nederland. Regelmatig publiceert hij over vroegmoderne literaire of boekhistorische onderwerpen, met name met betrekking tot Constantijn Huygens. Met Ineke Huysman bezorgde hij in 2022 *Constantijn Huygens. Een leven in brieven* (Soest, Uitgeverij Catullus).

Literatuurlijst

- Bleyerveld, Y.** (2021). ‘Hoe Adriaen van de Venne zijn graveurs instrueerde. Ontwerptekeningen voor boekillustraties met opmerkelijke annotaties.’ In Bos, J. (e.a.) (red.), *Oude boeken, nieuwe podia. Liber amicorum voor Marieke van Delft*. Tiel: Lannoo, pp. 24-31.
- Koppenol, J.** (2023). ‘Jacob Cats en de broers Van de Venne: oude en nieuwe aannames.’ In *Jaarboek De Zeventiende eeuw*, pp. 67-80.
- Leerintveld, A.** (red.) (2001). *Constantijn Huygens. Nederlandse gedichten 1614-1625*. Den Haag: Constantijn Huygens Instituut.
- Luijten, H.** (red.) (1996). *Jacob Cats. Sinne- en minnebeelden*. Den Haag: Constantijn Huygens Instituut.
- Schenkeveld-van der Dussen, R.** (1969). ‘Huygens en de Zeeusche Nachtegael.’ *De Nieuwe Taalgids*, 62: 126-127.
- Schenkeveld-van der Dussen, R. & De Jeu, A.** (red.) (1999). *Gedichten van Anna Roemersdochter Visscher*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Van Vaeck, M.** (1989). ‘Adriaen van de Vennes Tafereel van Sinne-mal (Middelburg, 1623).’ *Nehalennia*, 75: 4-23.
- Van Vaeck, M.** (1992). ‘Konst baert roem; het uitgeversbedrijf van de Van de Vennes te Middelburg (1618-1625).’ *Zeeland*, 1/2: 85-90.
- Zeeusche Nachtegael** (1982). *Zeeusche Nachtegael en (...) Tafereel van Sinne-mal*. Facsimile-editie door P.J. Meertens en P.J. Verkruisje. Middelburg: Drukkerij Verhage & Zoon.